

LA NISSAGA DELS YÀÑEZ I EL SEU AFINCAMENT A CATALUNYA

Jordi Indiano

1. La guerra civil catalana del segle XV (1462-1472)

El segle XV fou per a Catalunya, i per a molts altres indrets d'Europa, una època de reivindicacions i lluites socials entre les classes benestants i les classes humils. Mentre els uns volien conservar com fos els seus privilegis i la seva influència social, els altres, com eren els pagesos, vivien pràcticament en situacions de falta de llibertat. I si a això afegim la situació de fam endèmica en què es trobaven aquests últims —ateses les males collites i les epidèmies de la pesta—, entendrem fàcilment la violència de la guerra. Per aquest motiu l'enfrontament fou una veritable guerra civil —la primera que patia el Principat— on uns catalans lluitaren contra d'altres.

Aquest conflicte tingué tres protagonistes principals. D'una banda, l'oligarquia feudal i burgesa, de l'altra, la monarquia, i al mig, patint les arbitrietats d'ambdós bàndols, les classes populars.

Els motius estructurals que ajuden a explicar el perquè d'aquesta guerra són diversos:

- una crisi econòmica que el Principat ja patia des de feia temps;
- una situació explosiva al camp català: la qüestió remença;
- un conflicte municipal a Barcelona.

No obstant això, un fet concret provocà l'inici de les hostilitats. A finals de l'any 1460, Joan II ordenà la detenció del seu fill Carles de Viana. La posterior petició al rei que alliberés el seu fill obligà inicialment Joan II a acceptar-la -Capitulació de Vilafranca del Penedès, de juny de 1461-. Aquella, establia que el rei hauria de demanar autorització al Consell del Principat per a poder entrar-hi (el monarca només conservaria la potestat de convocar les Corts i el nomenament de ministres i oficials). Però la mort, pocs mesos després, del príncep de Viana, provocà que Joan II entrés al Principat, el juny de 1462, i s'apoderés de Balaguer,

fent cas omís de la susdita Capitulació, amb la qual cosa la guerra fou un fet. Això provocà que les classes dirigents catalanes destituïssin Joan II i oferissin la Corona, al llarg dels deu anys de guerra, successivament a Enric IV de Castella, Pere de Portugal i Renat d'Anjou, la qual cosa provocà que el Principat es dividís en dos bàndols: els partidaris de Joan II i els partidaris de la Generalitat. Durant aquests anys de lluita, la iniciativa, gairebé sempre, la tingueren els partidaris de Joan II. Fou a les acaballes del conflicte, quan s'arribà a una entesa entre ambdós bàndols, coneguda com a Capitulació de Pedralbes (1472), per la qual el rei Joan II es comprometia a respectar les Constitucions de Catalunya. No hi hagueren guanyadors ni vençuts; a més, s'establí un perdó general. Però un cop acabada la guerra, calia reconstruir de nou el país. L'herència deixada pel conflicte, doncs, no podia haver estat pitjor:

- una desfeta demogràfica i econòmica molt important. Així, per exemple, es produïren moltes emigracions cap a Nàpols i València;
- el problema remença continuà sense resoldre's;
- pèrdua del Rosselló i la Cerdanya a conseqüència dels pactes que s'establiren al començament de la guerra entre Joan II i Lluís XI de França.

2. Pere IV, la casa d'Urgell i Cristòfor Colom

Un dels reis a qui la Generalitat oferí la Corona fou Pere de Portugal o Pere IV pels catalans.

Que la Generalitat oferís a un noble portuguès ser rei dels catalans, no és casualitat. Recordem que l'avi d'aquell, fou en Jaume II d'Urgell el Dissortat, darrer comte d'Urgell, el qual tingué tres néts que foren reis:

- l'esmentat Pere IV, rei dels catalans;
- Isabel, reina de Portugal, que es casà amb Alfons V, rei d'aquell país, i;
- Joan, rei consort de Xipre i príncep d'Antioquia.

Una vegada establerta la relació entre la casa d'Urgell i la Monarquia portuguesa, podríem també establir la relació que hi hagué entre aquelles dues i el descobridor d'Amèrica, Cristòfor Colom. Per en Caius Parellada, sabem que l'almirall es casà en segones núpcies amb Filipa de Coïmbra¹ -germana del Conestable, i a la vegada, néta del comte Jaume d'Urgell i renéta del rei Pere III de Catalunya-. Per tant, queda clar que el Descobridor entroncà tant amb la reialesa catalana com amb la portuguesa, la qual cosa explicaria totes les actituds i el pensament reial d'en Colom, i donaria sentit als títols que se li concediren, títols que només es concedien als membres de la Casa reial.

3. Pere IV i els portuguesos

Durant el seu regnat, Pere IV es mostrà com un mal militar, car anà perdent, una rere l'altra, places importants com Lleida (5-7-1464), Vilafranca del Penedès, Igualada (17-7-1465) i Cervera (14-8-1465). Després de la derrota de Calaf, l'any 1465, deixà de gaudir de la confiança de les autoritats catalanes -ell argumentava a favor seu que els diputats entorpien la direcció i conducció de la guerra amb les seves contínues discussions-. A més a més, s'enfrontà a la Generalitat per la defensa de les prerrogatives reials i per la seva parcialitat envers els militars portuguesos. Això provocà que, a poc a poc, s'anés envoltant cada vegada més, dels seus incondicionals: els portuguesos, principalment militars i eclesiàstics, la qual cosa, a la vegada, provocaria moltes desconfiances entre els diputats de la Generalitat.

I és que Pere IV no arribà sol a Catalunya i així ens ho mostra l'abundant documentació que hi ha sobre aquest període, sobretot en els registres de l'antiga Cancelleria Reial. Amb ell arribaren tot un seguit de personatges de famílies lusitanes que tingueren el seu protagonisme al llarg del conflicte. D'aquesta manera apareixen cognoms com Almada, Dea (Eça), Vaz o Vázquez, Teide, Dias, Moraes, Téllez, Silva, Yáñez-Pinçon, etc.. Molts d'aquests, estigueren

¹ PARELLADA I CARDELLACH, Caius. *Cristòfor Colom i Catalunya: una relació indefugible*. Barcelona: La llar del Llibre, 1992, p. 47-60.

directament relacionats amb l'Empordà. Són diversos els autors² que n'han aportat prou evidències documentals i racionals, entre els quals hi ha sobretot i fonamentalment J. E. Martínez Ferrando, i entre d'altres, Jordi Bilbeny,³ que ha posat de manifest que els Yáñez i d'altres nobles portuguesos vivien a Pals i que Pere de Çuñiga, que fou mariscal del príncep Carles de Viana, en finalitzar la guerra es quedà a l'Empordà.

En acabar-se la guerra, la Generalitat, a molts d'aquests portuguesos que havien aconseguit ocupar càrrecs importants, els reclamà els títols i propietats adquirides. N'hi hagueren que retornaren a Portugal, però d'altres es quedaren al Principat per raons diverses. Foren aquests últims, els que oferiren una resistència tenaç a l'hora de deixar els seus castells, títols, viles i possessions. I fou precisament la zona de Torroella de Montgrí i de Pals una de les més conflictives.

² BAQUÉ, Teresa: "Els Yáñez a Catalunya", *Terra Rubra*, núm. 21 (març-abril 1993).

Vg. també COLL, Núria. "Vicente Yáñez Pinzón, descubridor del Brasil, corsario en Catalunya", *Hispania*, X (1950).

³ BILBENY, Jordi: *Brevíssima relació de la destrucció de la història. La falsificació de la descoberta catalana d'Amèrica*, Arenys de Mar: Els llibres El Set Ciències, 1998.

Vg. també BILBENY, Jordi: *La descoberta catalana d'Amèrica. Una reflexió sobre la manipulació de la història*, Granollers: Edicions Gargot, 1999.

4. La nissaga dels Yàñez

Un dels problemes amb què es troba l'historiador a l'hora de resseguir la vida d'un determinat personatge històric, és el fet que, un mateix cognom —en aquest cas que ens ocupa, el dels Yàñez— apareix escrit de formes molt diverses, la qual cosa fa més difícil la identificació. I si a això hi afegim que a vegades eren les mateixes institucions reials les que canviaven els noms, acabarem d'entendre el perquè és tan complicat reconstruir la vida de certs personatges històrics. A aquests problemes, ja hi feia referència en Martínez Ferrando l'any 1954.⁴

D'entre tots els portuguesos que vingueren a Catalunya, i que hi romangueren una vegada mort el Conestable i acabada la guerra, vull destacar els Yàñez, pel seu protagonisme en l'empresa de la Descoberta. Alguns d'ells, ocuparen alts càrrecs dins la cort de Pere IV, on desenvoluparen tasques polítiques, militars o eclesiàstiques. La seva presència al Principat es troba força documentada en les obres de Martínez Ferrando "*Pere de Portugal*",⁵ "*Caballeros portugueses en el alzamiento de la Generalitat catalana contra Juan II*",⁶ "*Tragedia del insigne condestable don Pedro de Portugal*",⁷ i "*Catálogo de la documentación de la Cancillería Regia de Pedro de Portugal*".⁸ Precisament en aquesta última obra, consultant el seu índex toponomàstic, apareixen onze personatges amb aquest cognom, amb un total de 107 referències documentals:

⁴ MARTÍNEZ FERRANDO, J. E. *Catálogo de la documentación de la Cancillería Regia de Pedro de Portugal, 1464-1466*. Madrid: Dirección General de Archivos y Bibliotecas, Servicio de Publicaciones del Ministerio de Educación Nacional, 1953-54, vol. II, p. 215.

⁵ MARTÍNEZ FERRANDO, J. E. *Pere de Portugal, rei dels catalans*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1936.

⁶ MARTÍNEZ FERRANDO, J. E. "Caballeros portugueses en el alzamiento de la Generalidad catalana contra Juan II", *Hispania*, XII (1952).

⁷ MARTÍNEZ FERRANDO, J. E. *Tragedia del insigne Condestable don Pedro de Portugal*, Madrid: CSIC, 1942.

⁸ MARTÍNEZ FERRANDO, J. E. *Catálogo de la documentación de la Cancillería Regia de Pedro de Portugal, 1464-1466*, Madrid : Dirección General de Archivos y Bibliotecas, Servicio de Publicaciones del Ministerio de Educación Nacional, 1953-54, 2 vols.

Ferran Yàñez, lloctinent de la Tresoreria Reial	44
referències	
Àlvar Yàñez, bisbe de Silves	21
referències Alfons Yàñez, germà del bisbe de Silves	
17 referències	
Pere Yàñez, armer reial	7
referències Roderic Yàñez, capellà reial	
7 referències Pere Yàñez d'Azambuja, capità de la vila d'Hostalric	
4 referències Gómez Yàñez, escuder reial	
3 referències Àlvar Yàñez, escuder reial	
1 referència	
Àlvar Yàñez de Polvoa, capità	1
referència	
Pere Yàñez, patró de la nau de Filipa	1
referència	
Pere Yàñez Lobera, capità del castell de Palau Ça Verdera	1
referència	

Tenint com a punt de partida les investigacions de Teresa Baqué sobre els Yàñez, el meu propòsit, amb aquest treball, consisteix a:

- identificar, un per un, tots els Yàñez documentats a Catalunya en l'època de la guerra civil catalana, i
- veure quina relació mantingueren amb en Colom —en especial els germans Yàñez Pinçon— i amb la posterior empresa de la Descoberta.

4.1. Els Yàñez Pinçon

Gràcies a les investigacions dutes a terme, entre d'altres, per Núria Coll, Teresa Baqué, Montserrat Rodríguez Fita i Jordi Bilbeny, sabem que els Yàñez també consten a Catalunya com a Anes, Añes, Eanes, etc., que desenvoluparen

un paper destacat durant la guerra civil catalana contra Joan II, que tingueren càrrecs importants, que residiren a la zona de l'Empordà i que practicaren l'activitat del cors per les costes catalanes.

Aquests autors han documentat tres germans amb aquest cognom tot i que en Martínez Ferrando ens n'hi afegeix un quart, l'Àlvar, que fou bisbe de la població portuguesa de Silves.⁹

Passem doncs a repassar els fets més destacats de cadascun d'ells.

Abans però, voldria fer esment a un fet, segons el meu parer prou important i transcendental, com és l'expressió "familiar del rei", que apareix en diverses ocasions en la documentació de la Cancelleria Reial de Pere IV el Conestable, referida a en Ferran i l'Alfons. Així, doncs, per la mateixa documentació reial queda clar que els Yàñez Pinçon estaven emparentats amb el Conestable, o sigui, amb la Casa reial portuguesa. El pare Cases o Casaus també ens confirma que estaven ben emparentats, però no diu amb qui: *"entre los vecinos de aquella villa había unos tres hermanos que se llamaban los Pinzones, marineros ricos y personas principales. El uno se llamaba Martín Alonso Pinzón, y este era el principal y más rico y honrado; el segundo, Vicente Yáñez e Pinzón; el tercero, Francisco Martínez Pinzón, su hermano; a éstos cuasi todos los de la vila se acostaban, por ser más ricos y más emparentados. Con el principal Martín Alonso Pinzón comenzó C. Colón su plática, rogándole que fuese con él a aquel viaje y llevase sus hermanos parientes y amigos"*.¹⁰ A part d'estar emparentats amb la reialesa portuguesa, amb qui més ho podien estar? Doncs amb d'altres portuguesos vinguts a Catalunya durant l'època de la Guerra Civil catalana. Així, sabem per la documentació trobada per Martínez Ferrando,¹¹ que Pere el Conestable era "cosí" i "parent" de Pedro Vázquez de Saavedra; dada, aquesta, confirmada per Martí de Riquer que ens hi afegeix que eren cosins germans¹². A més a més, els Vázquez i els Vaz (Váez, Vázquez) d'Almada també estaven

⁹ MARTÍNEZ FERRANDO, J. E.: "Caballeros portugueses ..", p. 118.

¹⁰ DE LAS CASAS, Fray Bartolomé. *Historia de las Indias*, edició d'Agustí Millares Carlo. Mèxic D. F.: Fondo de Cultura Económica S. A., 2ª reimpressió 1986, vol. I, p. 175.

¹¹ MARTÍNEZ FERRANDO, J. E.: *Pere de Portugal...*, p. 210.

¹² DE RIQUER, Martí: "Pedro Vázquez de Saavedra i Tirant lo Blanc", *Aproximació al Tirant lo Blanc*, Assaig-8. Barcelona: Quaderns Crema, segona reimpressió, 1996, p. 177.

emparentats per tal com duien el mateix cognom. I per arrodonir-ho caldria afegir que Àlvar Vaz d'Almada era fill de Joan Annes (Yàñez) d'Almada¹³, de la qual informació es dedueix que els Vázquez de Saavedra, els Vaz d'Almada i els Yàñez estaven tots ells emparentats entre sí i amb la Casa reial portuguesa.

Veiem doncs, que si els Pinçon eren familiars del Conestable, és que eren portuguesos, i cosa més important, que estaven emparentats també amb Colom —recordem que, com encertadament ens ha fet veure Caius Parellada, l'Almirall estigué casat amb Filipa de Coïmbra, germana de Pere IV.

Per això els trobem a Catalunya a partir de 1464, ajudant el Conestable, i després de la seva mort, col·laborant de forma molt activa en la futura empresa colombina, sent Vicenç i Alfons els futurs capitans de dues de les tres embarcacions que sortiren cap a Amèrica el 3 d'agost de 1492.

Queda clar, per tant, l'origen portuguès dels Yàñez, i el seu establiment a Catalunya, o si més no en els regnes de la Corona d'Aragó. Justament per això, Alicia Gould ens diu que “*diversos llibres de noblesa ofereixen paràgrafs sobre l'antiga família Pinçon, fent-la originària a vegades d'Aragó i a vegades de la Muntanya*”.¹⁴ Més endavant, la mateixa autora ens diu: “*en aquesta vila [Palos] es trobaven els germans descobridors [els Yàñez Pinçon] de les Índies Occidentals, naturals d'allà [de la vila] i originaris de les Muntanyes de Jaca, Regne d'Aragó*”.¹⁵

Pel que fa a l'expressió utilitzada per la Gould, “ser de la Muntanya”, Jaume Sobrequés i Callicó, també la utilitza però referint-se a la muntanya gironina.¹⁶

¹³ OLIVEIRA MARTINS, J. P. *Os filhos de D. Joao I*, Lisboa: Tipografia de Parreira Antonio Maria Pereira, 1914, 3ª edició, 1914, p. 83.

¹⁴ GOULD, Alicia B.: “Documentos inéditos sobre la hidalguía y genealogía de la familia Pinzón”, *Boletín de la Real Academia de la Historia*, tom XCI. Madrid, 1927, p. 319.

¹⁵ *Ídem*, p. 367.

¹⁶ SOBREQUÉS I CALLICÓ, Jaume. *Enric IV de Castella, senyor del Principat de Catalunya*. Barcelona: Rafael Dalmau Editor, 1989, p. 64.

Si a tot això hi afegim que el pare Àngel Ortega¹⁷ afirma que els cognoms “Yañez” i “Pinzón” eren desconeguts en terres de Huelva, acabarem d’entendre que si els Yañez residien a Catalunya és aquí precisament on Colom els anà a cercar i des d’on sortiren cap a Amèrica.

A més a més, i per acabar-ho d’aclarir, si bé és cert que els testimonis dels plets colombins destacaren de forma unànime les qualitats humanes i marineres dels germans Pinçon, atribuint-los diverses gestes nàutiques pel Mediterrani i l’Atlàntic, també és cert que cap d’ells, que jo en tingui constància, no parlà de cap episodi mariner a les costes de l’Andalusia occidental protagonitzat per aquells. És més, en temps de la guerra civil a Castella, el rei Ferran encomanà la defensa de les costes andaluses no als grans mariners andalusos de què parlen les cròniques, sinó a un estol de quatre galeres de l’armada reial catalana, capitanejades per Andreu Sunyer, Àlvar de la Nava i Joan Valentí Boscà.¹⁸

4.1.1. Vicenç Anes Pinçon

El més representatiu dels quatre germans fou Vicenç Anes Pinçon, a qui ja trobem a Catalunya l’any 1464 com a pertanyent al seguici de Pere IV.¹⁹

En tornem a tenir notícies, a través d’una carta escrita pels consellers de Barcelona, amb data 1 de març de 1477, on aquests es queixaven al futur rei Ferran el Catòlic, d’un atac corsari a la costa catalana i a la platja de la ciutat comtal, dut a terme per un tal “Vicens Anes Pinson, de la vila de Pals”, personatge que fou pocs anys després, el capità d’una de les caravel·les que salparen de Pals rumb a Amèrica.²⁰

El 1479, juntament amb el seu germà Alfons, el veiem atacant un balener d’uns veïns d’Eivissa.²¹

¹⁷ ORTEGA, Àngel: *La Rábida. Historia documental y crítica*, Sevilla: Imprenta y Editorial de San Antonio, 1925, tom III, p. 31.

¹⁸ ZURITA, Jerónimo. *Anales de la Corona de Aragón*, edició preparada per Àngel Canellas López. Saragossa: CSIC, 1977, vol. XIX-XX, p.186. Vg. també VICENS VIVES, Jaume: *Historia crítica de la vida y reinado de Fernando II de Aragón*. Saragossa: CSIC, 1962, p. 427.

¹⁹ BAQUÉ, Teresa: “Els Yañez a Catalunya”, *Ponències sobre Pals i el descobriment d’Amèrica*, Pals, 3 d’agost de 1996, p. 17.

²⁰ COLL, N.: *op. cit.*, p. 595.

²¹ ARXIU GENERAL DE SIMANCAS: Registre General del Segell, foli 54.

Pocs mesos després de tornar del primer viatge, en Vicenç va rebre, a la ciutat de Barcelona, 17.000 maravedisos en recompensa pels serveis prestats en l'empresa del Descobriment. El primer pagament tingué lloc el 25 de juny de 1493 (6.000), el segon el 19 d'agost de 1493 (7.000) i el darrer, del qual es desconeix la data, fou de 4.000 maravedisos.

Tot agafant les paraules de Juan Manzano, aquests pagaments “*constitueixen la prova incontrovertible de la presència de Vicenç Yañez Pinçon a la Cort dels Reis Catòlics durant el segon semestre de 1493*”,²² època durant la qual els Reis residiren a Catalunya tal com Rumeu de Armas ha deixat escrit.²³

El mateix autor creu que l'estada a Catalunya durant mig any aproximadament, d'en Vicenç, fou deguda a la seva participació en la primera fase de les negociacions entre Espanya i Portugal que portaren a la futura signatura del Tractat de Tordesillas (7 de juny de 1494).²⁴

En Vicenç també participà en el segon viatge a les Amèriques al costat del seu germà Ferran, i de Colom.

Tornem a tenir en Vicens al Principat el gener de 1496, concretament a Tortosa, ciutat en la qual s'havia de presentar als Reis per tal de rebre instruccions sobre la seva participació a la campanya d'Itàlia. En referència a aquest punt, un dels capítols de l'assentament diu el següent: “*el cual dicho capitán ha de ir con las dichas carabelas e gente a Tortosa, e se presentar ante el Rey e la Reina nuestros señores, e de allí ir y servir do Sus Altezas le mandaren. Y si por caso Sus Altezas no estovieren en Tortosa, ir a Barcelona y se presentar ante Casafranca, hacedor del tesorero Gabriel Sánchez, que allí está, y hacer lo qué les dijere que hagan*”.²⁵

Si en Vicenç sortí d'Andalusia cap a Tortosa a principis de gener (1496), tal com ordenava la capitulació, amb tota probabilitat trobà els Reis allà per tal com es dedueix de l'*Itinerari* de Rumeu de Armas.

²² MANZANO MANZANO, Juan. *Los Pinzones y el descubrimiento de América*, Madrid: Ediciones de Cultura Hispánica, 1988, tom I, p. 171-172.

²³ RUMEU DE ARMAS, Antonio. *Itinerario de los Reyes Católicos*. 1474-1516. Madrid: CSIC, 1974.

²⁴ *idem*, p. 173-177.

²⁵ ARCHIVO GENERAL DE SIMANCAS. Document publicat per Martín Fernández de Navarrete en la seva *Colección de los viajes y descubrimientos que hicieron por mar los españoles desde fines del siglo XV* (edició i estudi preliminar de Carlos Seco Serrano), Madrid, 1964, t. II, p. 54-55.

La darrera vinculació d'en Vicenç amb Catalunya ens la donen les capitulacions i acords presos entre aquest i el Rei entre 1504 i 1516, anys durant els quals Ferran deixà de ser rei de Castella i fou només governador i administrador. D'aquesta manera entendrem com Pinçon signà els susdits acords, únicament com a súbdit de la Corona catalano-aragonesa, i més si tenim en compte que els documents eren signats per Ferran en qualitat de rei d'Aragó i senyor de les Índies.

4.1.2. Alfons Anes Pinçon

Germà de l'Àlvar. Fou canonge i mestrescola de la catedral de Coïmbra. Durant un cert temps, en tant que ambaixador de la Generalitat a la Cort Pontifícia, ajudà el seu germà en les gestions amb el Vaticà. Durant la seva estada per terres italianes, realitzà compres per a l'exèrcit del Conestable,²⁶ informació que és idèntica a la que ens diuen les cròniques d'Índies, segons la qual Martín Alonso Pinzón s'estava a la Cort de Roma.

Un detall important a tenir en compte és que en la documentació de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, aquest personatge apareix com a “familiar del rei”.²⁷

És curiós que els testimonis dels plets colombins coincideixin a dir —tal com Casaus—, que els germans Pinçon estaven ben emparentats. Així, tenim que un tal Antonio Romero, veí de Huelva digué que Martín Alonso “*hera hombre rico y enparentado y uno de los más principales que avía en aquél tiempo en la dicha villa de Palos*”;²⁸ un altre testimoni, un tal Alonso Gallego declara que “*hera hombre rico e muy enparentado y de los más principales de Palos*” —,²⁹ però ningú no diu amb qui estava emparentat, la qual cosa ens indueix a creure que hi ha hagut, atesa la importància dels parents, una omissió o retoc intencionats.

Pel que fa a l'etapa posterior a la guerra, hi ha dos documents relacionats amb aquest personatge als quals cal fer referència. L'un, és una reial provisió dels Reis Catòlics amb data 21 de novembre de 1477, segons la qual García de

²⁶ MARTÍNEZ FERRANDO, J. E. *op. cit.*, p. 118.

²⁷ MARTÍNEZ FERRANDO, J. E. *Catálogo de la Documentación ...*, vol. I, p. 46.

²⁸ MURO OREJÓN, Antonio; PÉREZ-EMBID, Florentino; MORALES PADRÓN, Francisco. *Pleitos colombinos*, Sevilla: Escuela de Estudios Hispano-Americanos, 1964, tom VIII, p. 334.

²⁹ *Ídem*, tom VIII, p. 339.

Escandón havia posat un plet a Alfons Yàñez Banguas per una acció corsària d'aquest últim sobre el seu vaixell al riu Saltes de la vila de Palos. D'aquest document diverses coses em criden l'atenció com ja li havien cridat a en J. Bilbeny. Jo em fixaré en dues. La primera consisteix a remarcar “*la falta total de sentit que tindria per un corsari atacar una nau a l'embocadura d'un riu, segrestar-la i anar-se a refugiar a la primera població, riu amunt, que trobés. Això, doncs, és el que passa en l'atac d'Alfons Yàñez a la nau de García de Escandón: és presa en el riu de Saltes, en una zona que segons se'ns explica en el document <<és terme de la dita vila de Palos>>, i <<la portaren amb tot el que hi havia a la dita vila de Palos>>*”.³⁰ L'altra cosa curiosa d'aquest document és que Vicente Yàñez es nega a declarar davant el Consell Reial en creure que els drets i lleis de la vila de Palos no l'afectaven. Sabent que els Yàñez Pinçon residien a la vila empordanesa de Pals, la incongruència queda resolta. Així, el que hauria passat és que el nostre personatge hauria pres la nau en algun indret sota jurisdicció de la corona de Castella —els reis de la qual en aquell moment eren els Reis Catòlics— i se l'hauria endut a un altre sota la jurisdicció de la Corona catalano-aragonesa de la qual n'era rei Joan II. Aquesta era la raó per la qual es negava a declarar davant del Consell Reial. En tot cas hauria de ser jutjat per les lleis i costums de Catalunya i no per les de la Corona de Castella.

L'altre document és una carta dels Reis Catòlics datada a Toledo el 18 de gener de 1480, en la qual es fa referència a un personatge anomenat Martín Alfonso Pinçon que es dedicava a l'activitat del cors l'any 1479, davant les costes d'Eivissa,³¹ el qual coincideix amb un altre corsari anomenat també Alfons Yàñez.

Casaus ens diu que Martín Alonso Pinzón estigué a la llibreria del Papa Innocenci VIII a Roma, i pel testimoni d'un dels plets colombins, un tal Hernán Pérez Mateos, sabem que en Martín era un mariner expert i que es movia pels estats de la Corona d'Aragó, amb la qual cosa la identificació de Martín Alfonso Pinçon i Alfons Yàñez Pinçon en un de sol és evident.

³⁰ BILBENY, Jordi. *La descoberta catalana...*, p. 81.

³¹ ARCHIVO GENERAL DE SIMANCAS. Registro General del Sello, foli 54.

Una altra prova que demostra l'establiment d'aquest personatge a Catalunya és l'existència d'un retrat al Museu Naval de Madrid, on apareix el suposat Martín Alonso Pinzón al darrere del qual apareixen les muntanyes de Montserrat.

Un document prou interessant pel que se'n dedueix, és una reial provisió que els Reis Catòlics enviaren a les autoritats de Palos perquè resolguessin una petició dels fills de l'Alfons referent al seu testament. El fragment que ens interessa diu el següent: *“Don Fernando e doña Ysabel, & A vos los alcaldes de la villa de Palos e a cada vno de vos, salud e gracia: Sepades que Arias Pérez e Juan Pinzón e Mayor e Catalina e Leonor, hijos e hijas de Martín Alonso Pinzón, vecinos de la dicha villa, nos hisieron relación por su petición que ante nos en el nuestro Consejo presentaron, disiendo que puede aver seys o syete meses quel dicho su padre falleció, el qual los dexó por sus legítimos herederos por su testamento”*.³² Una idea bàsica podem extreure d'aquest fragment. I és que queda demostrat sense cap mena de dubte, que els fills de l'Alfons es trobaven a Barcelona. Com ho sé? Perquè si aquells reclamaren davant el Consell Reial sis o set mesos després de mort el seu pare —l'Alfons morí entorn del 31 de març de 1493—, i sabem que entre l'octubre de 1492 i el novembre de 1493 els Reis i la seva Cort residien permanentment a Barcelona, és que aquells es trobaven a Catalunya no pas perquè vinguessin de Palos a reclamar justícia sinó perquè era al Principat on residien.

4.1.3. Ferran Anes Pinçon

Fou lloctinent de la Tresoreria reial de Pere IV a Catalunya. Participà a la batalla de Calaf, on fou fet presoner per les tropes de Joan II. Va defensar un dels cavallers portuguesos vinguts al Principat amb el Conestable, Ferran de Silva, enfront dels consellers de Barcelona. El Rei, en el seu testament, deixà 100

³² ARCHIVO GENERAL DE SIMANCAS. Registro General del Sello. Document publicat per Alicia Gould en la seva obra “Nueva lista documentada de los tripulantes de Colón en 1492”, en el *Boletín de la Real Academia de la Historia*, t. XC, Madrid, 1927, p. 556.

pacífics d'or per en Ferran “..tal com va fer amb els seus més estimats parents, amics i servidors”.³³

És el personatge d'aquesta família que apareix més vegades en la documentació règia de Pere IV. Per tant, és de suposar que fou el càrrec més important, d'entre tots els Yàñez que passaren pel Principat.

Un document del 28 d'abril de 1465 ja ens relaciona en Ferran amb una caravel·la³⁴.

Com en el cas d'Alfons Yàñez, en Ferran també apareix com a “familiar del rei”, segons la documentació exhumada per Martínez Ferrando.³⁵

De vegades en Ferran apareix en les fonts amb d'altres noms com per exemple el de Fernández Pinçò³⁶ o Martínez Pinzón.³⁷ A què eren deguts aquests canvis de nom? La resposta és òbvia. Canviar Ferran per Martínez, Francisco o Fernández implicava desnaturalitzar el personatge per posteriorment castellanitzar-lo. Això es feia per la por que molts personatges implicats en la Descoberta, arrelats a Catalunya, es poguessin identificar amb els militars portuguesos que hi havia a casa nostra en aquell temps.

Participà en els dos primers viatges colombins, en el primer dels quals, a bord de la *Pinta*, capitanejada pel seu germà Alfons, tingué el càrrec de mestre.

4.1.4. Àlvar Yàñez

Fou bisbe de Silves, Algarve (Portugal), i ambaixador de Pere IV al Vaticà. Allà, gestionà múltiples afers, entre els quals caldria destacar la provisió de les dignitats eclesiàstiques a Catalunya en personatges propers a la causa del rei Pere, el nomenament d'aquest com a canonge de la catedral de Barcelona, informar el Papa de la traïció del Gran Prior de Navarra i negociar la devolució al

³³ MARTÍNEZ FERRANDO, J. E. “Caballeros portugueses ...”, p. 116-117.

³⁴ MARTÍNEZ FERRANDO, J. E. *Catálogo de la Documentación* ..., vol. II, p. 41.

³⁵ MARTÍNEZ FERRANDO, J. E. *Ídem*, vol. II, p. 169.

³⁶ FELIU DE LA PEÑA I FARELL, Narcís. *Anales de Cataluña, y Epílogo Breve de los Progresos y Famosos Hechos de la Nación Catalana, de sus Santos, Reliquias, Conventos, y Singulares Grandezas; y de los más Señalados, y Eminentes Varones, que en Santidad, Armas y Letras han Florecido desde la Primera Población de España*. Barcelona: Jayme Surià, impressor, 1709.

³⁷ DE LAS CASAS, Fray Bartolomé. *Op. cit.*

Conestable del maestrat d'Avis, possessió que li era imprescindible per a obtenir gent i recursos pecuniaris per a la guerra a Catalunya.³⁸

5. Altres YÀÑEZ

5.1. Roderic Yàñez

Fou capellà reial. Li fou confiada l'administració dels béns del monestir de Santa Maria d'Amer.³⁹

Fou l'encarregat de recaptar les rendes i els impostos de Campreal, vila propera a la Bisbal d'Empordà,⁴⁰ i juntament amb **Àlvar Yàñez de Polvoa**, capità del castell de la mateixa vila empordanesa, tingué com a missió repoblar aquesta zona amb gent addicta a la causa de la Generalitat.⁴¹

5.2. Pere Yàñez

Consultant els documents de la Cancelleria del Conestable, apareix un altre Yàñez, anomenat Pere, capità de galeres i propietari de la caravel·la del Sant Esperit, que, a mitjan 1465, portà cavalls des de Portugal a Catalunya, i que sembla que estigué al servei de la germana de Pere IV, Felipa, que des de Portugal administrà les rendes del seu germà.⁴²

5.3. Pere Yàñez Lobera

³⁸ MARTÍNEZ FERRANDO, J. E. "Caballeros portugueses ...", p. 117. Vg. també MARTÍNEZ FERRANDO, J. E. *Tragedia del insigne Condestable...*, p. 100.

³⁹ MARTÍNEZ FERRANDO, J. E. "Caballeros portugueses..", p. 118.

⁴⁰ MARTÍNEZ FERRANDO, J. E. *Catálogo de la Documentación ...*, vol. II, p. 109.

⁴¹ *Ídem*, vol. II, p. 151.

⁴² MARTÍNEZ FERRANDO, J. E. *Op. cit.* vol. II, p. 118. Vg. també T. BAQUÉ. *Op. cit.*, p. 17; i ADAO DA FONSECA, Luís. *Navegación y corso en el Mediterráneo Occidental*. Pamplona: Ediciones Universidad de Navarra, 1978, p. 59.

Des de l'abril de 1466, fou capità del castell de Palau Sa Verdera, en substitució de Miquel de Peneda.⁴³

5.4. Pere Yàñez

Armer reial. El juny de 1465 substituïa Gil d'Èvora en l'ofici de comprador de la Casa Reial.⁴⁴

5.5. Gómez Yàñez

Escuder de cambra del rei Pere IV.⁴⁵

5.6. Àlvar Yàñez

Escuder reial.⁴⁶

6. Els YÀÑEZ AZAMBUJA

6.1. Dídac Yàñez d'Azambuja

Fou fill de Pere Yàñez d'Azambuja, gentilhome de la casa del duc de Coïmbra; el seu avi, Roderic Yàñez, fou fill bastard de l'arquebisbe de Lisboa, Joan Estévez d'Azambuja. Aquest personatge —considerat membre del cercle més íntim de col·laboradors del Monarca—, pren el seu segon cognom de la localitat d'Azambuja, que es troba situada en el districte de la mateixa capital del regne, al costat del riu Tajo. No obstant això, en Dídac nasqué a Montemor-o-

⁴³MARTÍNEZ FERRANDO, J. E. *Catálogo de la Documentación...*, vol. II, p. 185.

⁴⁴MARTÍNEZ FERRANDO, J. E. *Ídem*, vol. II, p. 64.

⁴⁵*Ídem*, vol. I, p. 95.

Velho el 1432. Assistí amb el Conestable al setge d'Alcàsser-Seguer l'any 1458, sota les ordres d'Alfons V. Gaudí d'importants rendes en el maestrat d'Avis i fou comanador de l'Orde d'Avis a les viles d'Alter Pedroso i Ceda.

Arribà a Catalunya amb 32 anys. Si ens atenim a la documentació de la Cancelleria del Conestable, veiem que en el seu pas per aquestes terres, les seves funcions tingueren més de civil que no pas de militar. Així, obtingué el càrrec de guarda-roba reial, molt relacionat amb el de tresorer, càrrec ocupat pel cavaller català Guillem Setantí.

El novembre de 1464, el trobem encarregat de vigilar el pas de Martorell. Més tard, el 23 d'agost de 1465 li fou confiada la capitania de Prats de Rei. No es té constància que participés en cap acció destacada. Li fou atorgat el castell de Montsoriu, amb tots els seus termes, situat al vescomtat de Cabrera, possessió que li fou confirmada pel rei en el seu testament, a més de rebre els 100 pacífics d'or que tota persona del cercle íntim del monarca rebé.

La figura d'en Dídac cobrà veritable importància sota el regnat de Joan II de Portugal. Es distingí principalment en el setge d'Alegrete, en què fou ferit en una cama, de la qual quedà coix per sempre. Participà en nombroses expedicions africanes: el desembre de 1481 li fou confiada una armada de nou caravel·les i 600 homes per fundar el castell de Sant Jordi de Mina a les costes de Guinea. Aquesta empresa durà dos anys i set mesos. El 1506, sota el regnat de Manel I, fundà el castell reial de Mogrador. El 1508 conquistà Safi.

Morí l'any 1518, als vuitanta-sis anys, a la seva ciutat natal, on es troba enterrat, al convent de Nostra Senyora dels Àngels, fundat per ell.⁴⁷

Dos Azambuja més vingueren a Catalunya, probablement familiars d'en Dídac:

⁴⁶ *Ídem*, vol. I, p. 38.

⁴⁷ MARTÍNEZ FERRANDO, J. E. "Caballeros portugueses...", p. 107.

6.2. Pere Yàñez d'Azambuja

Potser fou germà d'en Dídac. Escuder reial a qui se li confià el castell d'Hostalric. Això passava en els últims temps de la intervenció portuguesa. A diferència d'en Dídac, aquest protagonitzà una gran activitat militar a Hostalric i altres indrets.⁴⁸

6.3. Esteve o Estévez d'Azambuja

Martínez Ferrando ens en diu que, en certa ocasió, va rebre una quantitat de diners per part del rei, per tal d'emprendre un viatge en companyia del cavaller Ferran de Gelida. A més, aquest autor ens recorda que el cognom Estévez fa pensar en l'arquebisbe de Lisboa, de qui descendien els Azambuja com a bastards.⁴⁹

7. Conclusions

Tot el que fins aquí he exposat demostra clarament la presència a casa nostra dels Yàñez durant i després d'acabada la guerra de 1462-72. Això és d'una importància capital i d'una enorme transcendència històrica, perquè si era al Principat on residien els futurs capitans de les caravel·les, és aquí on Colom els vingué a buscar. I pensà en ells i no en d'altres, justament, per dos motius:

- perquè eren mariners experimentats, i
- perquè, en definitiva, eren parents de l'Almirall.

⁴⁸ *Ídem*, p. 110.

⁴⁹ *Ídem*, p. 110.